

ÎMPRUMUTURI BANCARE ȘI INVESTIȚII STRĂINE - ROLUL LOR ÎN DEZVOLTAREA ȘI MODERNIZAREA ORAȘULUI CRAIOVA LA PRAGUL DINTRE SECOLELE AL XIX-LEA ȘI AL XX-LEA

OTILIA GHERGHE
LUCHIAN DEACONU

Craiova la pragul dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea

Începând de la mijlocul secolului al XIX-lea Craiova, fosta reședință a mării Băanii și a Căimăcămiei, în veacurile XVI-XVIII, și cel mai important centru administrativ, economic, social și cultural al Țării Românești, după capitală, intrat într-o nouă etapă de dezvoltare comercială, industrială, urbanistică etc, determinante pentru evoluția viitoare a orașului¹.

În deceniile care au urmat Unirii Principatelor, locul al doilea în ierarhia așezărilor urbane ale României a fost luat de Iași, iar evoluția economică accelerată a Ploieștilor a făcut ca și acest oraș să treacă înaintea vechii cetăți a Băniei².

În paragraful rezervat orașului de Enciclopedia Română, editată în anul 1900, se preciza: "Craiova al patrulea oraș al României libere în privința populației. După ultimul recensământ, din 1895, Craiova are 38.690 locuitori, dintre care 30.649 sunt cetățeni români, iar 8841 străini, din care 152 mahomedani și 2574 mozaici, restul creștini bulgari, sârbi, germani și greci. Craiova este un însemnat centru de cultură, comerț și industrie, are un liceu, o școală militară, un gimnaziu real cu 4 clase, o școală comercială de gradul I și II, o școală secundară de fete cu 5 clase, o școală normală pedagogică de învățători și alta de institute, ambele internate, o școală profesională de fete și o școală de meserii pentru băieți, un institut pentru educația casnică a fetelor sărace, numit după numele fondatorului "Școala Popovici", cu 4 clase primare, 3 gimnaziale și internat, 10 școli primare de băieți, din care două, școala "Trișcu" și "Obedeanu" întreținute din fonduri particulare: 10 școli de fete, din care, Romaneanu și Lazăr Otetelișeanu, întemeiate de particulari; 25 biserici ortodoxe, 4 fondate și întreținute din fonduri particulare, 1 biserică protestantă, alta catolică, un templu israelit și 2 sinagoge. Sunt 4 spitale, din care 2 ținute din fonduri particulare. Aici e reședința tribunalelor și a unei Curți de Apel cu 2 secțiuni: un teatru subvenționat de stat și câteva societăți de cultură... Tot aici se află, o sucursală a Băncii Naționale, a Creditului Funciar, a mai multor societăți de asigurare, o Bancă a Comerțului și câteva case particulare de schimb"³.

Din acest punct începe intervalul de timp cuprins între jumătatea ultimului deceniu al veacului al XIX-lea și 1910-1911, perioada când Craiova a înregistrat cel mai spectaculos salt în evoluția sa edilitară, perioada când orașul își schimbă radical înfățișarea transformându-se dintr-un târg oriental, insalubru și mizer, într-un oraș modern, dotat cu utilitățile specifice cerințelor urbane europene: apă, canalizare, pavaje, iluminat electric, parcuri, instituții etc. Contrastul dintre orașul anilor 1895 și orașul celui de al doilea deceniu al secolului al XX-lea este izbitor.

Documentele de epocă ne îngăduie să recompunem imaginea orașului înaintea declanșării celui mai amplu program de dotări utilitar - gospodărești din istoria sa. Darea de seamă pe anul 1896, prezentată în ședința consiliului comunal din 24 februarie 1897, inventariază principalele obiective edilitar-gospodărești, pe care administrația trebuia să le rezolve⁴.

Primul dintre acestea decurgea din suprafața imensă pe care o ocupă orașul, în raport cu numărul locuitorilor, cu o suprafață carosabilă de 617.936 m² din care 412.433 m², deci 66% m, erau pavați, indicând faptul că una din primele urgențe ale modernizării orașului era dată de pavarea străzilor și trotuarelor⁵. Un alt obiectiv era impus de transportul populației și al mărfurilor care se realiza cu ajutorul a 118 birje de piață, 20 de camioane și 40 de căruțe, mijloace de transport insuficiente, lente, rudimentare.

Alimentarea cu apă a locuitorilor și a industriei se făcea din izvoarele celor 131 de fântâni, prin 60 de sacagii care distribuiau o apă impură, insuficientă, dăunătoare sănătății publice, impunându-

se ca un obiectiv care trebuia rezolvat cu prioritate. Nu în ultimul rând, bălțile și mlaștinile care înconjurau orașul, adăugate lipsei apei, a canalizării și a pavajelor, făceau ca în unul dintre cele mai populate orașe ale României sănătatea și viața populației să fie grav amenințată iar evoluția demografică multianuală să înregistreze indicatori negativi.

Problemele care se ridicau în fața administrării orașului erau însă "mai presus de forțele" economice ale Craiovei: desecarea bălților și a mlaștinilor alimentarea cu apă, canalizarea, pavarea tuturor străzilor, necesitând sume care depășeau de multe ori veniturile așezării⁷.

"Transformarea completă a Craiovei și modernizarea ei ar costa suma de 14 1/2 milioane și aceasta numai în cazul când s-ar admite pavarea cu piatră de râu a majorității străzilor și mai cu seamă a celor din zona III-a. Starea financiară a orașului - concluziona primarul Mihail Măldărăscu - ... nu permite contractarea unui împrumut atât de însemnat"⁸.

Hotărârile Consiliului Comunal din februarie 1897 survin după repetatele semnale de alarmă pe care administrațiile anterioare le trăsese în legătură cu pericolul grav pe care starea orașului îl reprezenta pentru sănătatea publică a locuitorilor săi. "Craiova este un oraș insalubru - avertizase în 1893, medicul șef... străzile excentrice sunt în mare parte nepavate și neșoseluite, șoselele din oraș sunt acoperite cu un strat gros de noroi, șoseaua care conduce din gară în oraș este inundată de un noroi semilichid. Orașul posedă numai începutul unei canalizațiuni. Necurătenia orașului, apele stătute din vecinătatea lui, lipsa de apă curată, nu sunt singura cauză care oprește prosperarea orașului Craiova, pe lângă acestea mai sunt altele de natură economică"⁹.

"A aștepta să pavăm câte o stradă, două, pe an, ca până acum, a amâna desecarea bălților și celelalte lucrări care ni se propun în vederea igienei și salubrității orașului - declara unul dintre consilieri - este a ne asuma o grea răspundere față cu sănătatea orașenilor și a copiilor lor, răspundere pe care că niciunul din noi nu voiește să și-o asume"¹⁰.

Înfăptuirea acestor obiective vitale pentru evoluția orașului depindea, însă, de obținerea surselor de finanțare a proiectelor care vizau să transforme radical Craiova. Din veniturile proprii orașul făcea cu greu față cheltuielilor de administrație, obligațiile pe care le avea prin lege, pe linie de pompieri, poliție, școli, biserici, armată etc. Veniturile pe anul 1897-1898 erau estimate la 1.612.070 lei¹¹, în timp ce veniturile celei mai bogate biserici din localitate, biserica Madona Dudu, echivalau cu 1/2 din cele ale Craiovei¹², iar construcția Palatului de Justiție, azi Universitatea, realizat între 1891-1894, a costat 1.128.210,80 lei¹³.

După dezbateri și demersuri repetate și îndelungate, consiliile locale au ajuns la concluzia că singurele căi pentru rezolvarea problemelor cu care se confrunta orașul erau împrumuturile și investițiile particulare. Alegerea, la 1898 și 1901, a unui consiliu comunal preponderent liberal, condus de o personalitate de excepție, profund atașată ideii de modernizare a orașului după modelul ultimelor realizări în materie ale marilor centre urbane occidentale, au dat impulsul necesar trecerii la rezolvarea efectivă a programului de lucrări edilitare adoptat. "Am combătut toate administrațiile comuriale precedente în privința ideilor de igienă și bună gospodărire a orașului - declara primarul Nicolae Romanescu -. Trebuie însănoșit solul și aerul prin canale, apă abundentă și plantații. Nu cu clădiri, teatre, spitale, se însănoșește orașul pentru scăparea vieții oamenilor a căror mortalitate întrece nașterile. Trebuie plantații... căci cu apă și plantații se însănoșesc localitățile, spun tratatele"¹⁴.

În doar cinci luni, cât a durat primariatul lui Nicolae P. Romanescu în 1898, câteva inițiative au declanșat marile acțiuni edilitare care trebuiau să aducă Craiova în rândul urbelor moderne. Acum s-a obținut conversiunea, s-a încheiat contractul pentru studiul și prepararea unui proiect general de alimentare a orașului cu apă cu inginerul W. H. Lindley și s-au pus bazele realizării unui mare parc cu arhitectul francez E. Redant. Revenit ca primar al Craiovei în aprilie 1901, Nicolae P. Romanescu a promovat inițiativele anterioare și obiectivele programului liberal de modernizare a structurilor urbane. În acțiunile sale a făcut apel la marele om politic I. C. Brătianu și inginerul Anghel Saligny, dar și la alți specialiști, dintre cei mai buni, din țară¹⁵.

Reales primar în aprilie 1901, în pofida situației financiare rele și deși se anticipa un deficit de 300.000 lei și anuitatea datoriei de 429.801 lei¹⁶, Nicolae P. Romanescu a declanșat o vastă operă de

modernizare a structurilor urbane ale orașului.

În calitate de deputat al colegiului II-Dolj, N. P. Romanescu a stăruit în parlament pentru votarea mai multor legi privitoare la alimentarea cu apă a Craiovei (împrumutul a 3.400.000 lei pentru lucrările apei, băilor populare, canalelor, subvenționarea orașului cu 475.000 lei de la județ și cu 800.000 lei timp de 40 de ani de așezământul Madona-Dudu, tot pentru apă, cedarea din partea statului a terenului și morii Epureasca din comuna Puțurile).

Marea lucrare a alimentării cu apă a Craiovei, pentru care administrațiile anterioare realegerii lui N. P. Romanescu în 1901 cheltuiseră fonduri, energie și timp, a fost regândită și repusă între priorități. În acest sens s-au prevăzut angajarea de studii noi pentru sursele de apă și fixarea celui mai bun sistem de alimentare, concesionarea lucrărilor și canalizarea unei părți din oraș. Pentru realizarea lucrărilor sus-menționate, N. P. Romanescu l-a preferat pe inginerul olandez W. H. Lindley, "unul din cei mai mari hidrologi ai timpului", cunoscut în România pentru rezultatele pe care le obținuse la Iași și Ploiești.

În vara anului 1901, la propunerile lui Lindley, s-a alcătuit personalul Biroului care avea ca obiect studiul privind apele din Craiova și din împrejurimi.

Din august 1901 și până în iulie 1902, s-au desfășurat cercetările, sondajele, analizele apelor și s-a întocmit un anteproiect.

W.N.Lindley a preferat, dintre mai multe surse posibile, apele din valea Giorocului ca fiind cele mai apropiate, de calitate foarte bună și în cantitate suficientă, îndeplinind și condiții naturale favorabile pentru aducțiune la Craiova.

Apele din valea Giorocului, cu un debit constant de 17.000 mc/zi, temperatură fără mari variații, număr de bacterii saprophyte/cmc mic, duritate de 11-12 grade până la 22 grade, se găsesc la o altitudine de 102 m, fapt care a dat posibilitatea ca ele să fie aduse în preajma Craiovei prin pantă naturală.

Pentru executarea proiectului, la 4 aprilie 1904 Camera Deputaților a autorizat orașul Craiova să contracteze un împrumut de 3.400.000 lei, pe termen de 40 de ani, iar Primăria locală a înființat o contribuție comunală în folosul orașului pe valoarea locativă a tuturor proprietăților de 2-6 %.

Lucrările de alimentare a orașului cu apă s-au derulat cu fondurile unui împrumut de 5.140.000 lei obținut în anul 1906. Ulterior s-a mai contractat de către primărie încă un împrumut de 1.500.000 lei chiar în momentul când lucrările pentru aducerea apei în oraș erau aproape gata, apa ajungând la stația de refulare de la Balta Verde (26 martie 1910). În anul 1910, erau socotite lucrări neîncheiate captarea de la Gioroc, stația de refulare și rețeaua de conducte a orașului.

Lucrările de captare de la Gioroc, începute de Serviciul Apelor sub direcția lui W. H. Lindley în 1908, au fost terminate în anul 1911, pentru 4.100 mc/zi.

În anii 1913-1914, în cea mai mare parte, proiectul Lindley a fost concretizat. În acest fel se încheia cea dintâi mare lucrare de alimentare cu apă a orașului Craiova dintr-o sursă exterioară teritoriului său.

În anul 1914, după cum susținea Nicolae P. Romanescu în ședința Consiliului Comunal din 18 februarie, lucrările de completare a alimentării cu apă a Craiovei erau finalizate prin sporirea debitului la 9.200 mc în 24 de ore.

Recunoscând meritele inginerului Lindley și ale inginerului A. M. Colleanu, Primăria Craiova propunea la 28 mai 1914 decorarea acestora cu ordinele "Steaua României" în grad de ofiter și respectiv "Coroana României". Lindley era apreciat - cu această ocazie - ca omul căruia Craiova îi datora starea salubră <de atunci> prin alimentarea cu apă potabilă.¹⁷

Efectul atragerii surselor financiare prin împrumuturi, dar și pe alte căi, a fost extraordinar. La 15 ianuarie 1904, primarul Nicolae Romanescu raporta consiliului: "La 1898, când am venit am găsit un buget anemic și am început să facem economii. Venit în 1901 în capul administrației am reluat firul economiilor din 1898 și sarcina efectuării importantului plan de lucrări edilitare din acel an, și am putut face economii și lucrări de foarte mare valoare și importantă."¹⁸

Împrumuturile contractate au reprezentat mijlocul principal prin care administrația orașului a realizat marile obiective edilitare impuse de modernizarea orașului.

O altă cale utilizată pentru obținerea surselor financiare necesare realizării proiectelor de modernizare a structurilor orașului a fost aceea a investițiilor de capital, în special străine, prin concesionarea unor servicii ca: iluminatul public, alimentarea cu apă, transportul în comun etc.

În decembrie 1893, între primărie și Societatea generală de Electricitate din Berlin (Allgemeine Electricitäts-Gesellschaft) s-a încheiat contractul prin care orașul Craiova a concesionat societății germane dreptul exclusiv de a alimenta localitatea cu energie electrică pe o perioadă de 40 de ani¹⁹. Într-un interval de timp de numai 9 luni, investitorul german a realizat o lucrare "uriașă", la 15 decembrie 1896, reușind să inaugureze instalația de iluminat public a orașului²⁰. Astfel s-a rezolvat una din chestiunile vitale ale orașului, construcția uzinei electrice și a instalației de distribuire a curentului electric, utilități care au funcționat până după cel de-al doilea război mondial.

Administrațiile comunale au încercat să rezolve, în aceeași manieră, și realizarea unei rețele de tramvaie. După o campanie publicitară internă și internațională îndelungată și stăruitoare, orașul a primit mai multe oferte și a încheiat chiar două contracte pentru realizarea rețelei de tramvaie. Astfel, după Iași și Brăila, în Vechiul Regat, Craiova începutului secolului al XX-lea a avut șansa să devină cel de-al treilea oraș care ar fi beneficiat de serviciile tramvaiului electric²¹. Dar cu toate că pe plan european se utilizau termene de concesionare de 75-80 și 90 ani, ministrul de interne Vasile Lascăr a refuzat să accepte clauza din contract care prevedea că durata concesiunii să fie de 75 de ani²², lipsind astfel orașul de una din cele mai mari șanse de progres și dezvoltare din istoria sa. Corespondența personală purtată de primarul Nicolae P. Romanescu cu oamenii de afaceri francezi evidențiază faptul că aceștia erau preocupați să facă și alte investiții în România. "Cunoști deja - îi scria Pierre Aubry din Paris, eu voi fi foarte bucuros de a putea să atrag oameni serioși în țara ta și aceasta va fi un mijloc că, odată instalați pentru o afacere, nu încapă îndoială că acest grup va studia alte afaceri interesante pentru cele două părți"²³. Împrumuturile contractate și investițiile străine atrase au făcut din perioada 1895-1910 cea mai fertilă etapă de dezvoltare și modernizare din istoria Craiovei, orașul fiind în timpul primariatului lui Nicolae Romanescu, unul din centrele urbane cele mai dinamice ale vechiului regat. Corpurile legiuitoare "au arătat o deosebită sollicitudine"²⁴, iar regele Carol I, entuziasmat de proiectele prezentate, a dispus în 1904 prelungirea sesiunii parlamentare pentru a putea definitiva și vota cele 7 proiecte de legi care vizau marile realizări edilitare prezentate de Craiova. În această perioadă fastă din istoria orașului împrumuturile și investițiile străine au permis introducerea iluminatului electric (1896), amenajarea Parcului Bibescu, pe o suprafață de cca. 100 ha, comparabil cu marile parcuri ale Europei Occidentale, proiect răsplătit cu medalia de aur la Expoziția internațională de la Paris din 1900, desecarea bălților și mlaștinilor, plantarea unor întinse suprafețe de teren, alimentarea cu apă și realizarea proiectului planului de canalizare, a planului geodezic și de aliniament al străzilor, extinderea lucrărilor de pavaj, modernizarea piețelor, construcția abatorului etc, toate contribuind la "binele și progresul" Craiovei.

"Anul 1901, aprecia Almanahul "Patria" din 1913, a deschis era îmbunătățirilor imperios necesare orașului. S-au executat pavaje pe cele mai îndepărtate străzi ale orașului, s-a completat abatorul comunal, s-a construit fabrica de gheață, s-a executat mărețul parc Bibescu, s-au construit multe localuri de școli primare, spitalul Th. Preda, s-a realizat alimentarea orașului cu apă²⁵". La rândul său, principalul animator al acestor realizări, primarul Romanescu declara: "Adevărata istorie a omului care ia parte la treburile politice nu e a căuta dincotro suflă vântul unei popularități trecătoare, care nu e de natură a-i da satisfacții sufletești când, mai târziu, făcând un serios examen de conștiință, vede că nu și-a îndeplinit chemarea. Să facem pe fiecare zi cât vom putea mai mult pentru populația țării noastre. Să dăm la timp orașelor noastre mijloace ca să poată locuitorii lor să-și dezvolte, fără piedici, în condițiile cele mai bune, energia, inteligența și știința lor în interesul propriu și în interesul întregii țări"²⁶.

- ¹ *Istoria Ilustartă a Craiovei*, Craiova, 1996, p. 42-93.
- ² L. Deaconu, O. Gherghe, *Oltenia și Unirea principatelor*, Craiova, 1999.
- ³ Ed. W. Krafft, *Enciclopedia României*, Sibiu, 1900, vol. II, p. 32-34.
- ⁴ Arhivele Naționale, Craiova, Primăria Craiova, dos. 30/1897, f. 27-36.
- ⁵ *Ibidem*, p. 34-35.
- ⁶ *Ibidem*, p. 36.
- ⁷ *Ibidem*, p.46.
- ⁸ *Ibidem*, p. 51-53.
- ⁹ Arhivele Naționale Craiova, Prefectura Dolj, dos. 200/1893, f. 177-178.
- ¹⁰ Arhivele Naționale Craiova, Primăria Craiova, dos. 18/1896, f. 165.
- ¹¹ *Ibidem*, dos. 30/1897, f. 37.
- ¹² *Ibidem*, dos. 30/1898, f. 5, Veniturile Bisericii Madona Dudu în anul bugetar 1898-1899, au fost estimate la 845.032,80 lei.
- ¹³ Arhivele Naționale Craiova, Prefectura Dolj, dos.1896.
- ¹⁴ *Ibidem*, Primăria Craiova, dos. 51/1899, f. 13.
- ¹⁵ *Pagini de istorie și civilizație, Alimentarea cu apă*, Craiova, 1997, p. 83.
- ¹⁶ Arhivele Naționale Craiova, Primăria Craiova, dos. 221/1924, f. 47.
- ¹⁷ *Craiova, Pagini de istorie și civilizație. Alimentarea cu apă*, Craiova, 1997, p. 83.
- ¹⁸ *Ibidem*, Primăria Craiovei.
- ¹⁹ *Ibidem*, dos. 3/1898, f. 1, 2.
- ²⁰ *Ibidem*, dos. 11/1896, f. 9.
- ²¹ *Ibidem*, dos. 87/1901, f. 169.
- ²² *Ibidem*, dos. 73/1902, f. 9.
- ²³ *Ibidem*, dos. 160/1907, d. 128.
- ²⁴ *Ibidem*, dos. 104/1904, f. 33.
- ²⁵ *Istoria ilustrată a Craiovei*, p. 173.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 175.